

Коба О.О. Холодна зброя на території Північно-Дніпровського Лівобережжя наприкінці XV – першій половині XVII ст.

У статті здійснена спроба визначення, систематизації та класифікації холодної зброї, що була поширена на території Північно-Дніпровського Лівобережжя наприкінці XV – у першій половині XVII ст.

Ключові слова: холодна зброя, клинкова зброя, древкова зброя, зброя ударної дії, шабля, спис, булава, бердиш.

Коба А.А. Холодное оружие на территории Северно-Днепровского Левобережья в конце XV – первой половине XVII в.

В статье совершена попытка определения, систематизации и классификации холодного оружия, распространенного на территории Северно-Днепровского Левобережья в конце XV – первой половине XVII вв.

Ключевые слова: холодное оружие, клинковое оружие, древковое оружие, оружие ударного действия, сабля, копье, булава, бердиш.

Koba O.O. Silent weapons on the territory of Left-Bank North-Dnieper region at the end of 15 – in the middle of 17 century

The attempt of definition, systematization and classification of silent weapons which were prevailing on the territory of Left-Bank North-Dnieper region is done at the end of 15 – in the middle of 17 century.

Key words: silent weapons, blade weapons, pole weapons, cleaving weapons, sabre, spear, mace, bardich.

[надійшло до редакції: 26.09.2012 р.]

УДК 929.5Милорадович

Ольга КОВАЛЕНКО
(Чернігів)

Історико-генеалогічні студії Г.О. Милорадовича

Громадський діяч й історик консервативного напрямку граф Григорій Олександрович Милорадович (1839–1905) відіграв помітну, але і досить належним чином не поціновану роль у суспільно-політичному, соціокультурному та науковому житті другої половини XIX – початку XX ст. Анонімний автор некролога Г. Милорадовича, вміщеного у “Московских губернских ведомостях”, а потім передрукованого на шпальтах “Черниговских губернских ведомостей”, влучно назвав його “Нестором русского дворянства” [1]. І справді, Г. Милорадович доклав значних зусиль не тільки для зміцнення станової організації дворянства, але й для вивчення його історії та генеалогії. Більше того, в історичному минулому дворянської верстви Г. Милорадович убачав джерело її витривалості й віри у майбутнє: “Дворянству следует мужественно сознать свою внутреннюю силу, припомнить свое достойное историческое прошлое, верно оценить свое исключительно выгодное настоящее положение в государстве, общественное и экономическое, и твердо решиться быть тем, чем оно призвано быть, чем оно может быть: именно “благородным сословием” не по одному титулу, а по всему духу и характеру своих стремлений и действий, самым передовым и самым просвещенным классом русского общес-

тва”. Водночас Г. Милорадович протиставляв російське дворянство західноєвропейському, “создавшемся под влиянием вековой борьбы государства, церкви и взаимной ненависти общественных групп, которые проходят роковой нитью во всех стадиях развития западной государственности”. Натомість осердям вітчизняного державотворення повсякчас залишалося, на думку Г. Милорадовича, “наше высшее служилое сословие”, яке “в этом историческом процессе шло во главе остальных сословий ... обновляя свои духовные силы в общей сокровищнице народных идеалов” [2].

На зламі XIX–XX ст. в Україні, як і в Російській імперії в цілому, спостерігалось помітне зростання інтересу до генеалогії дворянства. Формування відповідної дослідницької традиції, біля витоків якої стояли О. Маркович і М. Максимович, нагромадження фактичного матеріалу, вдосконалення спеціальних методик побудови родовідних розписів створювали необхідні передумови для появи узагальнюючих праць [3]. Ця тенденція у розвитку вітчизняної генеалогії далася взнаки й у науковій діяльності Г. Милорадовича.

Але розпочав Г. Милорадович зі студій з історії власного роду, якою він захопився ще замолоду та безупинно досліджував її до кінця життя. Джерельною базою йому слугував передусім багатий родинний архів. Окрім документальної спадщини Милорадовичів, до його складу входили рештки родинних архівів Полуботків, Туманських й інших, споріднених із Милорадовичами [4]. У розпорядженні дослідника була також велика бібліотека, що налічувала понад 16 тис. томів книг і періодичних видань, причому значна їх частина стосувалася вітчизняної історії [5]. Нарешті, у цьому контексті слід згадати про унікальну родинну картинну галерею, яку Г. Милорадович ретельно поповнював і дбайливо зберігав. Вона складалася з майже 30 портретів XVIII–XIX ст., на яких були зображені представники родин Милорадовичів і Полуботків [6].

Численні студії Г. Милорадовича з сімейної історії можна умовно розподілити на кілька груп. Першу з них становлять праці, що містили відомості про родину Милорадовичів у цілому, викладені у хронологічній послідовності. В такому форматі була написана одна з перших книг 17-річного дослідника – “Биографические очерки замечательных Милорадовичей”, що побачила світ у Чернігові в 1856 р. [7]. Навівши стислі відомості про далеких пращурів, Г. Милорадович зосередив увагу на постатях своїх предків, які залишили помітний слід у вітчизняній історії кінця XVIII – XIX ст. Він досить докладно схарактеризував військову та державну діяльність А. Милорадовича (1726–1796), його товариські стосунки з видатними полководцями О. Суворовим і М. Кутузовим. Значна частина книги присвячена дідові автора Г. Милорадовичу (1765–1828), його навчанню у Геттингенському університеті та службовій кар’єрі. Натомість про героя Вітчизняної війни 1812 р. генерала М. Милорадовича (1771–1825) історик згадав лише принагідно, мотивуючи це тим, що збирається написати “его отдельную биографию”. Друге видання “Биографических очерков замечательных Милорадовичей” (1857) відрізнялося від попереднього невеликими доповненнями. Так, детальніше описувалося походження роду Милорадовичів і більше уваги приділялося М. Милорадовичу (?–1726). Наприкінці студії автор оприлюднив схематичну “Родословную дворян Милорадовичей, потомков Михаила Ильича, полковника Гадячского Войска Запорожского” [8]. Того ж таки 1857 р. у Чернігові була видана студія Г. Милорадовича “Несколько слов о роде дворян Милорадовичей” [9]. Сам автор зазначав, що вона “может служить дополнением” до студії “Биографические очерки замечательных Милорадовичей”. У книзі

було наведено відомості про першовитоки роду, легенду про походження прізвища Милорадовичів, текст грамоти “на чин полковника Малороссийского Гадячского полка”, наданої М. Милорадовичу, “закордонний паспорт” у вигляді грамоти імператриці Єлизавети О. Милорадовичу (? –1757), а також схематичні родоводи Милорадовичів і Полуботків. У такому ж форматі він упорядкував нарис про родину Полуботків, з якою Милорадовичі поріднилися у середині XVIII ст. [10]. До цієї ж групи слід віднести книгу “Сказания о роде дворян и графов Милорадовичей”, яка містила нариси про чільних представників родини, а також автобіографію Г. Милорадовича [11].

Другу групу студій Г. Милорадовича із сімейної історії складають різні за обсягом і характером публікації біографічного жанру про окремих її представників. Варто зауважити, що безсумнівна першість у цій групі належить книгам про графа М. Милорадовича. Першу з них під назвою “Анекдоты, черты из жизни и слова графа Милорадовича” історик видав у Чернігові ще в 1857 р. [12]. Як зазначалося у передмові, ця книга “есть собрание 69 эпизодов из интересной и обильной фактами жизни Генерала Русского ... которого Русские звали Роландом и Баярдом, а Французы – Русским Мюратом”. Вона складалася з невеликих оповідок та віршів, що прославляли хоробрість і мужність М. Милорадовича. Ця книга у значно розширеному вигляді була перевидана в 1886 р. [13]. Про глибоку повагу Г. Милорадовича до свого предка свідчить його студія “Граф Михаил Андреевич Милорадович” (Полтава, 1887) [14]. Цей гострополемічний текст був написаний у відповідь на “Записки Н.Н. Муравьева (Карского)”, опубліковані в 1885 р. в журналі “Русский архив”. Вони справили на історика “неприятное, удручающее, гадливое впечатление”. Спираючись на свідчення сучасників, Г. Милорадович досить переконливо спростував тенденційні міркування мемуариста. В 1894 р. у Москві світ побачила найбільша за обсягом праця Г. Милорадовича про свого улюбленця – “Анекдоты графа Михаила Андреевича Милорадовича” [15]. На відміну від попередніх нарисів у ній розповідалося про вшанування 100-річчя з дня народження М. Милорадовича та було вміщено понад 30 присвячених йому віршів. Ще одна стисла версія біографічного нарису – “Граф Михаил Андреевич Милорадович” була опублікована в Москві у 1895 р. Наголос тут зроблений на цікавих сюжетах із життя М. Милорадовича, “описывающих его как полководца и как человека” [16].

Перу Г. Милорадовича належать також кілька праць про інших відомих представників його родини. Передусім, це ґрунтовна студія про А. Милорадовича, яка протягом 1877–1893 років витримала кілька видань. Окрім біографічного нарису, вона містила добірку листів російських можновладців до А. Милорадовича та грамот імператриці Катерини II [17]. Невеликий за обсягом нарис історик присвятив своєму дядькові О. Милорадовичу (1794–1825), який належав до найближчого оточення графа М. Милорадовича й уславився своєю хоробрістю під час Вітчизняної війни 1812 р. та закордонного походу російської армії в 1813 р., а після виходу у відставку захопився релігійною містикією та філантропією [18].

Значний інтерес у Г. Милорадовича викликали представники родини Туманських, з якої походила його мати. Він присвятив біографічний нарис відомому державному діячеві старій Україні В. Туманському (1723–1809) [19] та уперше видав зібрання поетичних творів В. Туманського (1817–1839), а також його листування [20]. Слід також узяти до уваги проникливі й водночас інформаційно насичені некрологи, якими Г. Ми-

лорадович відгукнувся на смерть своїх батьків О. Милорадовича (1793–1868) [21] та С. Милорадович (1805–1890) [22], яких глибоко шанував.

До третьої групи можна віднести студії Г. Милорадовича з генеалогії власної родини. В 1879–1880 роках двома виданнями у Санкт-Петербурзі та Кам'янці-Подільському побачила світ його праця “Родословная графов и дворян Милорадовичей” [23]. У 1890 р. її було перевидано зі значними доповненнями. Крім схематичного родоводу, книга містила розповідь про походження роду, стислі довідки про його представників, опис фамільних гербів і тексти іменних імператорських указів, різного часу наданих членами родини Милорадовичів [24]. У 1886 р. Г. Милорадович започаткував своєрідне (і, здається, безпрецедентне) періодичне видання під назвою “Родословная дворянской, княжеской и графской фамилии Милорадович”. Відтоді – й до 1903 р. включно – майже щороку виходив його черговий випуск (із 1891 р. під назвою “Родословная графа Милорадовича”), який містив доповнення, уточнення та нові відомості з історії й генеалогії вказаної родини [25]. Значну увагу Г. Милорадович на сторінках цього видання приділяв також генеалогії споріднених родів Полуботків [26] і Кочубеїв [27].

До четвертої групи праць Г. Милорадовича з сімейної історії належать його археографічні публікації, причому значна їх частина стосувалася родини Полуботків – чернігівський полковник і наказний гетьман Лівобережної України П. Полуботок (1660–1724) був не тільки одним із найбільш улюблених історичних героїв Г. Милорадовича, але і його далеким предком по жіночій лінії. Особливий інтерес становила виявлена в архіві Чернігівського окружного суду й уперше опублікована Г. Милорадовичем у 1862 р. унікальна “Книга пожиткам бывшего черниговского полковника Павла Полуботка и детей его, Андрея и Якова Полуботков” [28]. Г. Милорадович також опублікував кілька добірок різномірних документів з історії родини Полуботків. До них увійшли грамоти російських самодержців й українських гетьманів, матеріали судочинства, купчі, листування, уривки з місцевих літописів XVII–XVIII ст. [29]. Значний інтерес становить здійснена Г. Милорадовичем публікація повного тексту декрету Генерального суду від 22 липня 1748 р. Цей розлогий колоритний документ підводив підсумок у довготривалій судовій тяжбі між представниками родини Милорадовичів [30].

Безпосереднє відношення до сімейної історії мав найбільший за масштабом і найцікавіший за змістом археографічний проект Г. Милорадовича, який був частково реалізований за участю О. Лазаревського. Йшлося про “систематическое издание” документів із приватного зібрання можновладця під назвою “Любецкий архив графа Милорадовича”, але з різних причин світ побачив тільки перший його випуск (К., 1898) [31]. До нього увійшло кілька документальних комплексів, підготовлених до друку О. Лазаревським. Перший із них становили “Бумаги Чарнышей”, які дісталися Милорадовичам “вместе с именами”. Тут містилися цікаві відомості “о семейственных отношениях высшего сословия в старой Малороссии”. Другий комплекс являв собою родинне листування Н. Полуботок із зятем П. Милорадовичем і онукою Н. Лашкевич. На думку О. Лазаревського, цей епістолярій “рисует нам частную жизнь новонародившегося тогда малорусского дворянства, причем особое внимание привлекает к себе типическое лицо умной и энергической Н.С. Полуботок, письма которой свидетельствуют о том значительном развитии, которое могла иметь малорусская женщина второй половины XVIII в.” Третій комплекс складався з листів П. Милорадовича, що

стосувалися здебільшого майнових і родинних справ. Ці документи, зокрема, розповідали “на чем сосредотачивались интересы тогдашнего панского хозяйства”. Нарешті, четвертий комплекс – “Любецкие акты (1637–1708 гг.)” – містив юридичні документи, які “дают интересный материал для изучения юридического быта северо-западного уголка Черниговщины, который, будучи защищен от соседей болотами, сохранил дольше других местностей архаические формы в общественном быту” [32]. У збірнику також було опубліковано портрети Н. Полуботок, Г. Милорадовича та його дружини О. Милорадович (у дівоцтві Кочубей) кінця XVIII – початку XIX ст., а також важливі у контексті оприлюднених документів фрагменти родоводів Чарнишів, Фридрикевичів, Леонтовичів та Полуботків [33].

Зрештою, Г. Милорадовичу вдалося створити яскравий груповий портрет кількох поколінь своєї великої родини, яка відіграла помітну роль в історії України та Росії. Його студії у цій царині мали істотну специфіку і являли собою певний симбіоз історії, генеалогії, геральдики й археографії. Одразу впадає у вічі їх насиченість фактичним матеріалом й апологетичний характер, що було властиве усій тогочасній історико-генеалогічній літературі. Зазвичай ці праці апробувалися Г. Милорадовичем у періодиці, а згодом виходили в світ у вигляді окремих відбитків або окремих видань. Слід зазначити також, що і родинний архів, і фамільна портретна галерея Милорадовичів (за незначним винятком) загинули під час II Світової війни, відтак публікації історика правлять нині за першоджерело.

Від історії своєї родини Г. Милорадович поступово перейшов до вивчення генеалогії споріднених родин – Полуботків, Кочубеїв, Туманських, а потім і “малороссийского дворянства”, що походило, головним чином, із козацької старшини. В 1890 р. Г. Милорадович опублікував книгу “Малороссийское дворянство”, що містила 20 ретельно опрацьованих родоводів Полуботків, Туманських, Кочубеїв, Дуніних-Борковських, Максимовичів, Закревських, Милорадовичів, Миклашевських, Галаганів, Уманців, Чуйкевичів, Єсимонтовських, Покорських-Жоравок, Танських, Іскрицьких, Галецьких, Солонин, Новицьких, Заводовських, Гудовичів, кожний із яких складався з двох частин – родовідного розпису і стислої історії роду. Значний інтерес становить також наведена Г. Милорадовичем у цій книзі бібліографія досліджень з історії та генеалогії “малороссийского дворянства” [34].

У комплексі з генеалогією Г. Милорадович вивчав геральдичні емблеми та печатки дворянських родин Лівобережної України. В 1858 р. він опублікував у “Черниговских губернских ведомостях” “Сфрагистическую заметку” про герб родини Полуботків [35]. Г. Милорадович зазначив наявність відбитків гербових печаток на документах і наводив їх опис у своїх археографічних виданнях. Так, у збірнику документів “Материалы для истории Южной Руси” (Чернігів, 1858) він досить докладно схарактеризував печатки ніжинських полковників В. Золотаренка та Ф. Уманця, стародубського полковника Г. Карповича, чернігівського полковника Я. Лизогуба [36]. Опис фамільних гербів містить також згадана вище книга Г. Милорадовича “Малороссийское дворянство” (1890). Опрацьовуючи документи архіву Чернігівського губернського дворянського зібрання, Г. Милорадович у 1892 р. вилучив із “дел о дворянстве” малюнки й описи гербових емблем і опрацював їх в окрему палітурку під назвою “Гербы фамилий Черниговского дворянства”. На цій підставі історик підготував і видав рідкісну (за спостереженням Г. Лу-

комського) студію “Гербы малороссийских дворянских фамилий” [37]. Що ж до автентичного збірника, то він згодом опинився у зібранні В. Модзалевського, а нині зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського [38].

Одночасно Г. Милорадович приступив до систематизації відомостей із генеалогії дворянства Чернігівської губернії, чому значною мірою сприяло обрання його губернським предводителем дворянства (цю посаду Г. Милорадович обіймав два терміни поспіль протягом 1890–1896 років). У всякому разі, саме в 1890 р. у Чернігові було видано впорядкований ним “Алфавитный список дворянских родов Черниговской губернии, внесенных в дворянскую родословную книгу, разделенную на шесть частей”, до якого увійшли 1525 фамілій. Книга містила також списки предводителів дворянства Чернігівського та Новгород-Сіверського намісництв, а також Чернігівської губернії, витяги із законодавчих актів, які регламентували набуття спадкового дворянства [39].

Видання “Алфавитного списка дворянских родов Черниговской губернии” з одного боку та систематизація документів архіву губернського дворянського зібрання – з іншого підготували ґрунт для створення найбільшої за обсягом і значенням праці Г. Милорадовича в галузі генеалогії – двотомної “Родословной книги Черниговского дворянства” (СПб., 1901) [40]. Слід зазначити, що й у цьому починанні йому всіяко сприяв видатний український історик і генеалог О. Лазаревський. У листі до Г. Милорадовича від 26 жовтня 1890 р. він, зокрема, зауважив: “Мне кажется, черниговское дворянство вправе от Вас ожидать книги о его прошлом” [41].

“Родословная книга Черниговского дворянства” складалася з двох томів які, у свою чергу, поділялися на 6 частин – відповідно до загальноприйнятої структури губернських родовідних книг: “дворянство пожалованное и дворянство до ста лет”, “военное дворянство, приобретенное чином военной службы”, “дворянство бюрократическое, приобретенное чином гражданской службы или пожалованием ордена”, “иностранные дворянские роды”, “титулами означенные роды”, “древние, благородные дворянские роды”. Загалом праця Г. Милорадовича містила відомості про 1813 дворянських родів, які відіграли важливу роль у політичному, соціально-економічному та культурному житті регіону. Значний інтерес становлять уміщені у другому томі “дополнения” та “приложения”: списки чернігівських губернських предводителів дворянства; предводителів дворянства колишнього Новгород-Сіверського намісництва; дворян – філантропів і меценатів; відомих уродженців краю, які належали до дворянського стану; великих землевласників – спадкових дворян Чернігівської губернії. У книзі було також опубліковано кілька імператорських грамот, указів, законодавчих актів, “Устав капитала взаимопомощи дворянства Черниговской губернии”, девізи 15 дворянських родів й інші документи.

У передмові до “Родословной книги Черниговского дворянства” Г. Милорадович підкреслив, що вона була підготовлена “на основании строго разработанных архивных данных” (передусім “дел о дворянстве”), хоча й визнав, що наведені в ній розписи часом “неполны за недостатком сведений, сообщаемых в депутатское собрание”. Крім того, Г. Милорадович використав праці своїх попередників і сучасників – фахівців у галузі генеалогії.

Наукова спільнота в особі О. Лазаревського вже на початку 1902 р. оперативно відгукнулася на появу “Родословной книги Черниговского дворянства” розгорнутою рецензією на сторінках “Киевской старины”. Він, зокрема, звернув увагу на недоліки цієї праці Г. Милорадовича, зумовлені специфікою актуалізованої джерельної бази, над-

мірну довірливість автора до поширених у дворянському середовищі легенд про знатних родоначальників, а також на цілу низку огріхів і помилок. Однак, у цілому, О. Лазаревський досить високо оцінив “Родословную книгу Черниговского дворянства”: “Мы должны признать большую заслугу за ... Г. Милорадовичем, который в этом солидном своем труде дает богатый материал для истории нашей общественности” [42]. Послідовники Г. Милорадовича – від В. Модзалевського [43] та Л. Савелова [44] до О. Оглоблина [45] й В. Томазова [46] – також віддають належне цій “фундаментальной работе”, хоча й відзначають притаманні їй недоліки.

Таким чином, “Родословная книга Черниговского дворянства”, як й інші дослідження Г. Милорадовича, відіграла важливу роль у становленні генеалогії в Україні як наукової дисципліни. Спадщина Г. Милорадовича заслуговує на увагу й нове прочитання у контексті новітніх тенденцій у розвитку генеалогії й історичної науки у цілому, зокрема т.зв. нової сімейної історії, що виникла у силовому полі “школи Анналів” і структурної антропології [47]. Вітчизняні дослідники наголошують на тому, що “нова сімейна історія” відповідає викликам модерної української історіографії. Як відомо, особливістю українського історичного процесу була перервність (дискретність) державотворення, відтак носіями культурно-історичної традиції зазвичай були не державні інституції, а елітарні спільноти і, зокрема, дворянські “гнізда” [48]. З іншого боку, як слушно зауважила І. Колесник, вони являли собою своєрідні інтелектуальні співтовариства, пов’язані між собою осередки мережі культурно-інтелектуальних комунікацій, що підтримувала тяглість української культурної та наукової традиції за умов бездержавності [49]. Отже, виникає нагальна потреба вивчення родини як системи, що продукує і транслює культурні цінності, й доробок Г. Милорадовича, без сумніву, стане в пригоді дослідникам цієї проблеми.

Джерела та література

1. “Нестор русского дворянства” (Памяти графа Г.А. Милорадовича) // Московские ведомости. – 1905. – № 233. – С. 4; “Нестор русского дворянства” (Памяти графа Г.А. Милорадовича) // Черниговские губернские ведомости. – 1905. – № 188. – Часть неофициальная. – С. 2.
2. *Милорадович Г.А.* Родословная книга Черниговского дворянства / Г.А. Милорадович. – СПб. : Губернская типография, 1901. – Т. I. – С. II–III.
3. *Томазов В.В.* Генеалогія козацько – старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XXI ст.) / В.В. Томазов. – К. : Видавничий дім “Стилос”, 2006. – С. 108–117.
4. *Коваленко О.Б.* Праця П.К. Федоренка “Архів Милорадовичів” / О.Б. Коваленко // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1998. – Т. 3. – С. 150–154.
5. *Иваск У.Г.* Частные библиотеки России / У.Г. Иваск. – СПб. : Приложение к “Русскому библиофилу”, 1912. – Ч. II. – С. 9.
6. *Тарунцова М.* Портрети Червоної вітальні / М. Тарунцова. – Чернігів: Держдрукарня, 1930. – С. 5–8.
7. *Милорадович Г.А.* Биографические очерки замечательных Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – Чернигов : В Губернской типографии, 1856. – 31 с.
8. *Милорадович Г.А.* Биографические очерки замечательных Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – Чернигов, 1857. – 32 с.
9. *Милорадович Г.А.* Несколько слов о роде дворян Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Губернская типография, 1857. – 39 с.
10. *Милорадович Г.А.* О роде дворян Полуботок / Г.А. Милорадович. – К. : В Типографии И. и А. Давиденко, арендованной С. Кульженко и В. Давиденко, 1870. – 65 с.
11. *Милорадович Г.А.* Сказания о роде дворян и графов Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография В. С. Балашева, 1894. – 44 с.

12. *Милорадович Г.А.* Анекдоты, черты из жизни и слова графа Милорадовича / Г.А. Милорадович. – Чернигов : В Губернской типографии, 1857. – 39 с.
13. *Милорадович Г.А.* Анекдоты, черты из жизни и слова графа Милорадовича с портретом и рисунком, изображающим смерть графа / Г.А. Милорадович. – СПб. : Издание книжного склада В.А. Березовского, 1886. – 156 с.
14. *Милорадович Г.А.* Граф Михаил Андреевич Милорадович. Биографические сведения / Г.А. Милорадович. – Полтава : Типография И.А. Дохмана, 1887. – 24 с.
15. *Милорадович Г.А.* Анекдоты графа Михаила Андреевича Милорадовича / Г.А. Милорадович. – М. : Типография Высочайше утвержденного Товарищества И.Д. Сытина, 1894. – 143 с.
16. *Милорадович Г.А.* Граф Михаил Андреевич Милорадович / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография Высочайше утвержденного Товарищества “Общественная польза”, 1895. – 16 с.
17. *Милорадович Г.А.* Андрей Степанович Милорадович / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография В. Головина, 1877. – 10 с.; *Він же.* Андрей Степанович Милорадович, покоритель Мачина в 1771 году (Биографический очерк) / Г.А. Милорадович // Военный сборник. – 1877. – № 8. – С. 330–339.; *Він же.* Андрей Степанович Милорадович. Биографический очерк / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1885. – 50 с.; *Він же.* Андрей Степанович Милорадович. Командир Севского пехотного полка 1763–1771. Генерал-поручик 1779–1796 / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1892. – 65 с.
18. *Милорадович Г.А.* Алексей Григорьевич Милорадович. Материалы для истории лейб-гвардии Семеновского полка / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография В.С. Балашева, 1877. – 8 с.
19. *Милорадович Г.А.* Василий Григорьевич Туманский: Биографический очерк / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1858. – 48 с.
20. *Милорадович Г.А.* Письма Василия Ивановича Туманского и неизданные его стихотворения / Г.А. Милорадович. – Чернигов, 1891. – 152 с.; *Він же.* Стихотворения Василия Ивановича Туманского (1817–1839) с присовокуплением статьи о семействе Туманских и библиографической статьи о стихотворениях В.И. Туманского / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография Габермана, 1881. – 176 с.
21. *Милорадович Г.А.* Воспоминание об Александре Григорьевиче Милорадовиче / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Ильинская типография, 1868. – 19 с.
22. *Милорадович Г.А.* Памяти Софии Григорьевны Милорадович / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1890. – 2 с.; *Він же.* Памяти Софии Григорьевны Милорадович / Г.А. Милорадович // Черниговские губернские ведомости. – 1890. – 6 сентября. – Часть неофициальная. – С. 4.
23. *Милорадович Г.А.* Родословная графов и дворян Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография В.С. Балашева, 1879. – 11 с.; *Він же.* Родословная графов и дворян Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – Каменец–Подольский : Типография Губернского правления, 1880. – 11 с.
24. *Милорадович Г.А.* Родословная дворян и графов Милорадовичей / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1890. – 13 с.
25. *Милорадович Г.А.* Родословная графа Милорадовича. 1891 год. Год шестой / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1892. – 11 с.; *Він же.* Родословная графа Милорадовича. 1903 год. Год восемнадцатый / Г.А. Милорадович. – СПб. : Торговая типография А.А. Тырина, 1903. – 29 с.; *Він же.* Родословная графа Милорадовича. 1895 год. Год десятый / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1894. – 13 с.; *Він же.* Родословная дворянской, княжеской и графской фамилии Милорадович. 1889 год. Год четвертый / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Земская типография, 1889. – 11 с.; *Він же.* Родословная дворянской, княжеской и графской фамилии Милорадович. 1890 год. Год пятый / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1890. – 14 с.; й інші.
26. *Милорадович Г.А.* О роде дворян Полуботок / Г.А. Милорадович. – К. : В Типографии И. и А. Давиденко, арендованной С. Кульженко и В. Давиденко, 1870. – 65 с.; *Він же.* Родословная дворян Полуботок / Г.А. Милорадович. – СПб. : Типография Штаба Отдельного корпуса Внутренней Стражи, 1859. – 8 с.
27. *Милорадович Г.А.* Родословная дворян и князей Кочубеев / Г.А. Милорадович // Киевская старина. – 1888. – № 8. – Отд. 3. – С. 46–50.
28. *Милорадович Г.А.* Книга пожиткам бывшего черниговского полковника Павла Полуботка и детей его, Андрея и Якова Полуботков, составленная по указу 1724 года майором Михайлом Раевским и

- лейб-гвардии сержантом Львовым / Г.А. Милорадович // Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1862. – Кн. 3. – Смесь. – С. I–IV, 1–90.
29. *Милорадович Г.А.* Акты, до маестностей Полуботков относящиеся / Г.А. Милорадович // Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1862. – Кн. 3. – Смесь. – С. 91–133.; *Він же.* Акты фамилии Полуботок с 1669 – 1734 г.: Из архива графа Милорадовича / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1889. – 62 с.; *Він же.* О роде дворян Полуботок / Г.А. Милорадович. – К. : В Типографии И. и А. Давиденко, арендованной С. Кульженко и В. Давиденко, 1870. – 65 с.
 30. *Милорадович Г.А.* Декрет Генерального суда 1748 г., данный Петру, Андрею и Михаилу Степановичам Милорадовичам по делу их с второю женою их деда Михаила Ильича Милорадовича, Ульяной Степановною, р. Бутович и сыном ее Николаем Михайловичем, признанным незаконным / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1887. – 37 с.
 31. Любецкий архив графа Милорадовича. – К. : Типография Императорского университета Св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого, 1898. – Вып. 1. – 1 н/н; VI; 256; VI с.
 32. *Лазаревский А.М.* [Предисловие] / А.М. Лазаревский // Любецкий архив графа Милорадовича. – К., 1898. – Вып. 1. – С. I–III.
 33. Любецкий архив графа Милорадовича. – К., 1898. – Вып. 1. – С. IV–VI.
 34. *Милорадович Г.А.* Малороссийское дворянство / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1890. – 63 с.
 35. *Милорадович Г.А.* Сфрагистическая заметка / Г.А. Милорадович // Черниговские губернские ведомости. – 1858. – № 9. – Часть неофициальная. – С. 77–78.
 36. *Милорадович Г.А.* Материалы для истории Южной Руси / Г.А. Милорадович. – Чернигов : В Губернской типографии, 1858. – 109 с.
 37. *Милорадович Г.А.* Гербы малороссийских дворянских фамилий / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1892. – 7 с.
 38. Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф. II, спр. 18518, 146 арк.
 39. *Милорадович Г.А.* Алфавитный список дворянских родов Черниговской губернии, внесенных в дворянскую родословную книгу, разделенную на шесть частей / Г.А. Милорадович. – Чернигов : Типография Губернского правления, 1890. – 29 с.
 40. *Милорадович Г.А.* Родословная книга Черниговского дворянства / Г.А. Милорадович. – СПб. : Губернская типография, 1901. – Т. I. – V, 114, 646 с.; *Його ж.* Родословная книга Черниговского дворянства / Г.А. Милорадович. – СПб. : Губернская типография, 1901. – Т. II. – 407, 9, 33, 316, CX с.
 41. Листи Олександра Лазаревського // Український археографічний збірник. – К., 1927. – Т. 2. – С. 328–329.
 42. // Киевская старина. – 1902. – № 4. – Отд. 2. – С. 46–54.
 43. *Модзалевский В.Л.* [Вступительная статья] / В.Л. Модзалевский // Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовник с рисунками Егора Нарбута. – СПб. : Издание Черниговского дворянства, 1914. – С. XV.
 44. *Савелов Л.* Граф Григорий Александрович Милорадович / Л. Савелов // Летопись Историкородословного общества. – М., 1905. – Вып. 4. – С. 7–9.
 45. *Оглоблин О.* Милорадович Григорій / О. Оглоблин // Енциклопедія українознавства: Словникова частина. – Париж ; Нью-Йорк, 1962. – Т. 4. – С. 1534.
 46. *Томазов В.В.* Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XXI ст.) / В.В. Томазов. – К. : Видавничий дім “Стилос”, 2006. – С. 118–125.
 47. *Репина Л.П.* Социальная история и историческая антропология: новейшие тенденции в современной британской и американской медиэвистике / Л.П. Репина // Одиссей–1990. Личность и общества. – М., 1990. – С. 173–175; *Колесник І.* Українська культура та історіографія: історія ментальностей / І.І. Колесник // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 34–36.
 48. Див.: *Барабаш Н.О.* Рід Білозерських і культурний світ України XIX – початку XX століть / Н.О. Барабаш. – К. : Видавничий дім “Стилос”, 2007. – 264 с.; *Голубчик Г.Д.* Рід Марковичів-Маркевичів у культурно-громадському житті України: “нова сімейна історія”: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Г.Д. Голубчик. – Дніпропетровськ, 2003. – 16 с.; *Товстоляк Н.М.* Меценати і суспільні діячі Тарновські, їх місце і роль в історії України XIX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Історія України / Н.М. Тов-

толяк. – Дніпропетровськ, 2006. – 16 с.; *Дорошенко О.М.* Рід Скаржинських в історії Південної України (середина XVIII – початок XX століття): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Історія України / О.М. Дорошенко. – Одеса, 2010. – 16 с.; й інші.

49. *Колесник І.* Гоголь. Мережі культурно-інтелектуальних комунікацій / І. Колесник. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 70–71, 88–89.

Коваленко О.О. Історико-генеалогічні студії Г.О. Милорадовича

У статті проаналізовано дослідження Г.О. Милорадовича (1839–1905) з історії та генеалогії дворянської спільноти Лівобережної України, яка походила здебільшого з козацької старшини. Визначено основні напрямки історико-генеалогічних студій Г.О. Милорадовича, систематизовано його науковий доробок у цій галузі, що заслуговує на критичне засвоєння і нове прочитання на сучасному етапі розвитку історичної науки.

Ключові слова: Г.О. Милорадович, дворянський стан, сімейна історія, генеалогія.

Коваленко О.А. Историко-генеалогические исследования Г.А. Милорадовича

В статье проанализированы исследования Г.А. Милорадовича (1839–1905) по истории и генеалогии дворянского сообщества Левобережной Украины, происходившего главным образом из казачьей старшины. Определены основные направления историко-генеалогических исследований Г.А. Милорадовича, систематизировано его научное наследие в этой области, заслуживающее критического усвоения и нового прочтения на современном этапе развития исторической науки.

Ключевые слова: Г.А. Милорадович, дворянское сословие, семейная история, генеалогия.

Kovalenko O.A. Historical and genealogical studies of G. A. Miloradovich

In the article G.A. Miloradovich's studies of history and genealogy of the noble community of the Left Bank Ukraine, that descended from the cossack foremen, are analyzed. Main tendencies of G.A. Miloradovich's historical and genealogical studies are defined, his legacy in this field, that deserves critical learning and new interpretation on the modern stage of historical science, is systematised.

Key words: G.A. Miloradovich, noble community, family history, genealogy.

[надійшло до редакції: 15.01.2013 р.]

УДК 930.1(44:477)“1663/1664”

Євген ЛУНЯК
(Ніжин)

Лівобережний похід Яна II Казимира 1663–1664 років у висвітленні французького історика Мішеля Руссо де ла Валетта

У 1679 р. у французькому Ліоні було опубліковано двотомну книгу “Казимир, король Польщі”. Цей твір було присвячено нещодавно померлому колишньому королю Речі Посполитої Яну II Казимиру. Автором цього життєпису став Мішель Руссо де ла Валетт, про якого, на жаль, відсутні будь-які відомості. Ймовірно, він належав до відомого роду де ла Валетт, на честь одного зі славетних представників якого – Жана Парізо де ла Валетта (1494–1568) – названо столицю Мальти. Вочевидь, замовником твору став граф Жан-Жак де Месм Д’Аво (1640–1688), відомий політик, ерудит і меценат, власник величезної бібліотеки, член Французької академії. Принаймні Руссо де